AANTEKENINGEN OP DE INSCRIPTIE VAN TJANGGAL IN MIDDEN-JAVA.¹⁾

DOOR

Prof. Dr. J. PH. VOGEL.

De opgravingen, door den Oudheidkundigen Dienst in Nederlandsch-Indië in de jaren 1937 en '38 uitgevoerd op den Goenoeng Woekir bij de desa Kadiloewih (district Salam, afdeeling Magelang) in Zuid Kêdœ²⁾, ontleenen haar bijzonder belang aan de omstandigheid dat hier ter plaatse de bekende oorkonde van Tjanggal gevonden is. De beschreven steen, waarop deze oudste gedateerde oorkonde van Java staat gegrift, bevindt zich sedert 1879 in het Museum te Batavia. De inscriptie is redelijk goed bewaard; maar aan de rechterzijde ontbreekt een vrij groot stuk van den rand, waardoor de letters aan het einde der regels 13-25 verloren zijn gegaan. Het aantal der ontbrekende letterteekens neemt toe in benedenwaartsche richting. In regels 13-19 ontbreken er één à twee, in regels 20-23 drie en in regels 24-25 vier. In zijn voortreffelijke uitgave der inscriptie heeft Kern, dank zij zijn beheersching van het Sanskrit, deze lacunen grootendeels kunnen aanvullen.

Het spreekt van zelf dat men bij de ontgraving van 1937-'38 de hoop koesterde het ontbrekende stuk van den beschreven steen terug te vinden. Deze hoop is slechts voor een klein deel vervuld, hoewel overigens de resultaten van het ondernomen werk belangrijk genoeg waren. Van de inscriptie werd slechts een fragment teruggevonden, waarop niet meer dan twee letterteekens voorkomen, waarvan het eerste onvolledig is. Het tweede is waarschijnlijk *thu* of misschien *dhu*. De keus tusschen deze twee waarden hangt af van de vraag of de punt, die binnen in het letterteeken zichtbaar is op de foto van den Oudheidkundigen Dienst, inderdaad tot de letter behoort. Deze vraag

¹⁾ Dit artikel vormde een mededeeling op het 9de Congres van het Oostersch Genootschap in Nederland (12-14 April 1939). Vgl. *Verslag*, p. 40. Een uittreksel verscheen bovendien in *Cultureel Indië*, 1ste jaargang 1939, p. 153-154.

²⁾ *Oudh. Verslag* 1937, pp. 11 en 23; 1938, pp. 11 en 18.

kan alleen worden uitgemaakt door een onderzoek van het origineel, evenals de kwestie of het gevonden fragment onmiddellijk aansluit aan den beschreven steen te Batavia. In elk geval is het duidelijk dat de beide letters tot den laatsten regel van de inscriptie moeten behooren, aangezien er onder zich een deel van den versierden benedenrand vertoont. Voorts zij nog opgemerkt, dat Kern's conjectureele lezing van het slot der inscriptie niet wordt bevestigd door de op de scherf voorkomende letters.

De onbekende schrijver van de stichtingsoorkonde van Tjanggal legt een merkwaardige kennis van het Sanskrit en van den *kāvya*-stijl aan den dag. Toch bevat deze oorkonde feilen. Op enkele daarvan heeft Kern¹⁾ reeds gewezen, b.v. in vers 1 *āṅgikṛte* in plaats van *āṅkikṛte* en *vārendau* in plaats van *Induvāre* (= *Somavāre*). In dezelfde eerste strofe komt nog een fout voor, nl. *prātiṣṭhipat* in plaats van *pratyatiṣṭhipat*. Immers het causatief *prasthāpayati* kan niet anders beteekenen dan „doen vertrekken”, terwijl hier de gereduplicateerde aoristus van *prati-ṣṭhāpayati* wordt vereischt. Dit is het werkwoord, dat steeds in Indische inscripties gebezigd wordt ter aanduiding van het stichten van een tempel, het oprichten van een godenbeeld of iets dergelijks. Men moet bij de interpretatie van Sanskrit documenten in den Archipel op dergelijke onjuistheden verdacht zijn.

Verder bestaat de mogelijkheid dat in deze inscripties een woord in een andere beteekenis wordt gebruikt dan die, welke er op het Indische vasteland aan wordt toegekend. Een voorbeeld hiervan zie ik in de samenstelling *kṛtajñaiḥ* van de oorkonde van Kalasan (1.3). Het woord *kṛtajña* beteekent „dankbaar”. Zóó heeft men het ook vertaald in de inscriptie van Kalasan, hoewel hier bezwaarlijk sprake kan zijn van „dankbaren”. Het komt mij waarschijnlijk voor, dat *kṛtajñaiḥ* hier hetzelfde moet beteekenen als *karmmajñaiḥ* in het inschrift van Dinaja, nl. deskundigen, lett. het werk kennenden. Wellicht is het als synoniem van *śilpin* te beschouwen.²⁾

In de inscriptie van Tjanggal is sprake van een *līṅga*, door koning Sañjaya opgericht op een berg. De mededeeling in den aanvang der oorkonde dat „koning S. een met [geluks-]teekenen geteekende *līṅga*

¹⁾ *Bijdr. T. L. & V. van Ned.-Indië*, 4e volgrees, deel X; Kern, *Verspr. Geschr.*, VII, pp. 117-128.

²⁾ Zoo komt het mij ook aannemelijk voor, dat *deśādhyakṣa* in de inscriptie van Kalasan (1.8) volgens de vertaling van F. D. K. Bosch (*Tschr. Bat. Gen.*, LXVIII, 1928, p. 61) dorpshef beteekent, m.a.w. dat *deśa* hier is op te vatten in de beteekenis van Javaansch *desa*.

heeft opgericht op een berg of op den berg" doet vreemd aan. Men verwacht een nadere aanduiding van dien berg. Kan het zijn dat deze nadere bepaling moet worden gezocht in de onmiddellijk voorafgaande samenstelling *sthirāṇśa-vidite*¹⁾ en dat Sthirāṇśa inderdaad de naam van den berg is? Ik stel deze vraag met alle mogelijke reserves. Het is mij niet ontgaan, dat Kern de bedoelde samenstelling beschouwt als een bepaling van het voorafgaande *lagne kumbhamaye*, maar deze interpretatie berust op de onjuiste lezing *sthirāṅga-vidite*.

Ik ga nu over tot vers 7, de bekende strofe, die het geheimzinnige land Kuñjarakuñja vermeldt. Hierover is heel wat geschreven, onlangs nog door Dr. Stutterheim.²⁾ Het verheugt mij te kunnen constateeren, dat ik onafhankelijk van hem tot dezelfde conclusie ben gekomen, nl. dat de derde *pāda* van dit vers moet worden gelezen: *śrīmat-Kuñjarakuñjadeśanihitam — ṅgāditīrthāvytam*. In het laatste gedeelte van den *pāda*, d.w.z. wat na den hiaat komt, volg ook ik de m.i. betere lezing van Dr. Chhabra.³⁾

Het komt mij voor, dat wij hier weer een voorbeeld hebben van het verkeerd gebruik van een Sanskrit woord. Het participium *nihitam* beteekent „neergelegd”. Vermoedelijk heeft de onbekende dichter *saṁnihitam* „geplaatst bij of naast iets” bedoeld. Dr. Stutterheim's conclusie dat Kuñjarakuñja dus op Java moet worden gezocht lijkt mij volkomen juist.

Verder beteekent *sthāna*, door Kern het eerst met „heiligdom” vertaald, feitelijk alleen een „plaats”, weliswaar vaak met de bijgedachte dat die plaats geheiligd is door de aanwezigheid van een of andere godheid. De acht groote bedevaartplaatsen der Boeddhisten worden *mahāsthānāni* genoemd. Een *sthāna(m)* kan dus een gewijde plaats zijn van grooten omvang, zooals het Hertenpark bij Benares en het Sālpark van Kusinārā.⁴⁾ Zulk een „plaats” kan verscheidene *tīrthas* omvatten, d.w.z. plekken, waaraan een bijzondere heilbrengende kracht wordt toegekend. Dus is de bepaling *-ṅgāditīrthāvytam* toepasselijk op *sthānam*. Echter moet men niet uit het oog verliezen dat Chhabra's lezing *Gaṅgādi-*, wat den eersten lettergreep betreft, niets meer is dan een conjectuur. De *akṣara* in kwestie is geheel verdwenen.

¹⁾ Volgens de ongetwijfeld juiste lezing van Dr. Chhabra.

²⁾ *Note on cultural relations between South-India and Java*. Tsch. Bat. Gen., LXXIX, 1938, pp. 73-84. Vgl. *Oudh. Verslag 1937*, p. 11, n.

³⁾ *Jl. As. Soc. of Bengal, Letters*, I, 1935, p. 36.

⁴⁾ Het woord *sthāna* wordt, voor zoover mij bekend is, niet gebruikt ter aanduiding van een gebouw. Daarom zou ik Stutterheim's vertaling met „sanctuary” liever niet aanvaarden.

Het lijkt mij bedenkelijk deze denkbeeldige Gaṅgā tot uitgangspunt van ver-strekkende conclusies te maken, te meer daar volgens Indisch spraakgebruik een rivier bezwaarlijk een tīrtha kan worden genoemd.¹⁾

Vervolgens vraag ik de aandacht voor den vierden *pāda* van vers 11, welke door Kern is gelezen en vertaald *s-sūnus = Sannāha-nāmnas = svasur-a* ∪ ∪ ∪ — *nyāyataś = śāsti rājyam* „De zoon van Sannāha regeert (thans) . . . van zijne zuster, naar recht het rijk”. Men ziet, dat in het midden van den *pāda* een lacune voorkomt, die door Kern niet, zooals elders, is aangevuld. Welk woord kan hier zijn weggefallen? Op grond van het metrum heeft Kern te recht aangegeven, dat het ontbrekende stuk moet hebben bestaan uit drie korte lettergrepen, gevolgd door één langen. Verder valt op te merken, dat in den tekst niet staat „de zoon van Sannāha”, maar „de zoon van de(n) Sannāha-genaamde(n)”. Achter dit adjectief wordt een substantief vereischt en het ligt voor de hand een woord te verwachten, dat „vorst” beteekent. De synoniemen voor koning zijn in het Sanskrit talrijk genoeg, maar het eenige woord dat in het verschema past en bovendien met *a-* begint, is *avanipati*.

Ik zou dus voorstellen te lezen *s = sūnus = Sannāha-nāmnas = svasur = a[vanipater =] nyāyataś = śāsti rājyam*. Men kan dan aldus vertalen: „De zoon van de zuster van den vorst, Sannāha genaamd, regeert naar recht het rijk”. Maar er bestaat nog een tweede mogelijkheid. Men kan de samenstelling *Sannāha-nāmnas* ook verbinden met den genitief *svasur*.²⁾ Dit lijkt mij verkieselijk, omdat de koning, de voorganger van Sañjaya, reeds tweemaal in de voorafgaande strofen 8 en 9 is aangeduid met den naam Sanna. Er bestaat geen noodzaak ten derden male zijn naam te noemen; maar wel zou het hoogst bevreemdend zijn, indien de naam zijner zuster, die Sañjaya's moeder was, hier onvermeld bleef.

Het spreekt van zelf, dat, indien Sannāha als indo-arische naam ware te beschouwen, de laatst genoemde opvatting onmogelijk zou zijn. Want een vrouwennaam, uitgaande op korte *a*, zou dan ondenkbaar zijn. Maar het kan, dunkt mij, niet worden betwijfeld, dat met

¹⁾ In Voor-Indië is elke heilige plek, die den pelgrim *puṇyam* bezorgt, een *tīrtha*, hetzij deze aan een bron, rivier, vijver, enz. gelegen is of niet.

²⁾ In een brief van 30 April 1939 maakte Dr. Chhabra mij er opmerkzaam op, dat als *Sannāha-nāmnas* bij het femininum *svasur* behoort, de juiste grammatikale vorm *Sannāha-nāmnāyās* zou zijn. Maar in verband met wat boven is opgemerkt over onjuistheden op het gebied der spraakkunst, behoeven wij dit bezwaar misschien niet te zwaar te doen wegen.

Sanna en Sannāha indonesische persoonsnamen zijn bedoeld. Naar mij van deskundige zijde is verzekerd, komt het juist overeen met het thans nog op Java geldend gebruik, aan kinderen uit hetzelfde gezin assoneerende namen, zooals Sanna en Sannāha, te geven.

Dat Sanna door zijn zusterszoon werd opgevolgd *kan* uit het bestaan van matriarchaat worden verklaard, maar kan ook een gevolg zijn geweest van de ontstentenis van mannelijk oir in de rechte lijn.

Ten slotte nog een enkel woord over de samenstelling der oorkonde van Tjanggal, die opvallend afwijkt van de compositie die op het Indisch vasteland bij dergelijke documenten gebruikelijk is. Gewoonlijk vindt men in Indische *prasastis* de volgende elementen. Eerst de aanroeping van een of andere godheid in één of meer strofen. Dan komt er gemeenlijk een wijdloopige passage, waarin de voorvaderen van den vorsteliijken gever worden genoemd en uitbundig geprezen. Deze lof is in de meeste gevallen zuiver conventioneel, hoewel soms in dit verband bepaalde historische feiten worden vermeld. Het spreekt van zelf dat de vorstelijke gever zelf ruim zijn deel ontvangt aan buitensporige lofspraak. Dan eerst wordt de eigenlijke stichting genoemd, die het uitgangspunt vormt van de oorkonde, waarbij ook vaak de aanleiding wordt genoemd, alsmede de datum, die gewoonlijk zeer nauwkeurig wordt omschreven. Soms staat de datum ook pas aan het einde. Het document wordt besloten met de namen der personen, die bij de vervaardiging der oorkonde betrokken waren; in 't bijzonder zijn dit de dichter en de steenhouwer.

In de oorkonde van Tjanggal vindt men deze elementen gedeeltelijk terug, maar in een andere volgorde. De poëet valt dadelijk met de deur in huis en noemt stichter en stichting met nauwkeurige dateering (vers 1). Dan worden in 5 verzen de drie groote goden Śiva, Brahmā en Viṣṇu geprezen en hun bescherming ingeroepen (v. 2-6). Vers 7 looft het eiland Java en het heilige oord, gewijd aan Siva, gelegen in of bij het dorp ¹⁾ Kuñjarakuñja. In vers 8 vinden wij Sanna, den oom van den vorsteliijken gever genoemd en geprezen. Vers 9 verhaalt zijn dood in passende bewoordingen. De overige drie verzen (10-12) zijn gewijd aan den stichter zelf, Sañjaya, den zusterszoon van Sanna, en aan zijn gezegende regeering. Deze lofspraak komt mij voor zuiver conventioneel te zijn. In elk geval eindigt hiermede vrij abrupt de eulogie.

¹⁾ Waarschijnlijk is *deśa* ook hier in de beteekenis van Javaansch *desa* op te vatten.